

Шевченко А. О.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Застосування методів заохочення та покарання у навчально-виховному процесі з молодшими школярами

Заохочення і покарання в педагогічному процесі сприяють підвищенню ефективності та якості навчання й виховання, забезпечують формування моральних цінностей, відповідальності і самоконтролю особистості. Від теоретичного усвідомлення і методично доцільного використання цих методів значною мірою залежить результативність усіх освітніх нововведень. Тому важливо знати і вміти користуватися принципами правильного застосування даних методів.

Існує безліч видів методів заохочення та покарання, які мають дуже широкий спектр дії на дитину. Одні форми будуть мати лише незначний вплив на особистість дитини, інші ж, навпаки, можуть дуже сильно підштовхнути дитину до подальших успіхів чи навпаки «вбити» у ній будь-який потяг до кращих результатів.

Перш за все педагогу потрібно розуміти, як та чи інша форма покарання чи заохочення вплине на саме цю дитину. Він повинен звертати увагу на вікові особливості дитини, на її гендерну приналежність, а також на її особистісні якості характеру. Отже, одним із перших критеріїв успішного застосування зазначених методів стимулювання є відповідність до вікових та індивідуальних особливостей дитини.

Якщо брати до уваги вікові особливості розвитку учнів молодшого шкільного віку (6-11 років), то в цей період у них досить помітно відбувається формування особистості.

Дослідниця Кутішенко В. П. вважає, що в цей час для дитини характерні нові відносини з дорослими і однолітками, включення в новий вид діяльності – навчання [2, с. 40].

Молодші школярі дуже емоційні, вони не вміють стримувати свої почуття, контролювати їх зовнішній прояв, вони дуже безпосередні і відверті в вираженні радості [1].

Зрозуміло, що не відразу у молодших школярів формується правильне ставлення до навчання. Вони поки не розуміють, навіщо потрібно вчитися. Але незабаром виявляється, що вчення - праця, що вимагає вольових зусиль, уваги, інтелектуальної активності.

На думку Чикишевої О. В. , формування інтересу до змісту навчальної діяльності, придбання знань пов'язане з переживанням школярами почуття задоволення від своїх досягнень. А підкріплюється це почуття схваленням, похвалою вчителя, який підкреслює кожен, навіть найменший успіх, найменше просування вперед. Молодші школярі відчують почуття гордості, особливий підйом сил, коли вчитель хвалить їх. Великий виховний вплив вчителя на молодших пов'язано з тим, що вчитель з самого початку перебування дітей в школі стає для них незаперечним авторитетом [5].

Виявлено, що заохочення дає більш ефективний результат, ніж покарання. Викликаючи позитивні емоції, воно сприяє формуванню позитивних якостей особистості, сприяє покращенню навчальних досягнень.

Однак, при невмілій організації виховання, заохочення не завжди дає позитивний результат. Надмірні ласка та похвала породжують самовдоволення, марнославство, егоїзм.

Наші сучасні дослідники А. Бойко та В. Іноземцев вважають, що, караючи молодшого школяра, буде достатньо дуже помірною за формою покарання, наприклад, зауваження. Вчителю категорично не можна застосовувати серйозні методи покарання школяра [3, с. 107].

Заохочувати ж потрібно якомога частіше, так як в цьому віці важливий навіть найменший натяк на схвалення, це підсилює мотивацію. Чим доросліша дитина, тим більше в спілкуванні з ним підходить форма дружньої поради, рекомендації.

Подібної точки зору дотримується психолог Титаренко Т. М.: «Не поспішайте дорікати учню, що він забув виконати домашнє завдання чи веде неакуратні зошити. Набагато ефективніше хвалити і підбадьорювати, нагадувати і допомагати» [4, с. 91].

Також в цей період педагог повинен допомагати дитині розвивати впевненість в собі, стимулювати її самостійність, пропонуючи виконувати завдання, що відповідають віку.

Однією з особливостей цього віку також є те, що для дитини зростає роль думки оточуючих його однолітків, для неї стає важливим авторитет у класі. Для дитини це стає дуже болючою проблемою. Вона дуже гостро реагує на будь-які зміни в цьому аспекті. Одним з факторів цих змін є правильне застосування вчителем методів заохочення та покарання. Саме від цього рішення педагога буде залежати і авторитет учня, і його самооцінка, а також і його успішність у навчанні.

У молодших класах застосовуються такі міри покарання, які виступають в якості природних наслідків скоєних вчинків. Наприклад, вчитель вимагає від учня: «Насмітив у класі - прибери», «Зіпсував парту - полагодь її».

Приступаючи до процедури покарання, треба на початку буквально в декількох словах згадати якісь позитивні досягнення учня, протиставивши їм провину. Ці кілька слів доведуть школяреві справедливість вихователя і дозволять правильно сприйняти покарання [3].

Покарання у жодному випадку не повинен принижувати гідність учня, воно повинно бути справедливим, ретельно продуманим. Це сильнодіючий метод. Треба дотримуватися правила: за один проступок - одне покарання. Метод покарання дуже індивідуальний: за один і той же вчинок одного можна покарати, а іншого підтримати. Наприклад, дитина - забіяка, вічно всіх ображає. Інший побився, захищаючи молодшого.

При покаранні негативна оцінка повинна даватися не учневі взагалі, не його особистості в цілому, навіть не його поведінці в повному обсязі, а конкретному проступку. Покарання повинні бути лише за умисні проступки [2].

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можна виділити основні умови ефективного застосування методів покарання та заохочення у навчально-виховному процесі з молодшими школярами: своєчасність похвали чи покарання за позитивні чи негативні дії, об'єктивність заохочення чи покарання (необ'єктивність при оцінюванні призводить до конфліктів), опора на громадську думку колективу, гласність, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів. Саме дотримання цих вимог допоможе учителю в роботі.

Література

1. Киселева Ю. А. Возрастная психология детей младшего школьного возраста / Ю. А. Киселева, Г. Ю. Количева. // Воспитание и обучение: теория, методика и практика: материалы VII Междунар. науч.–практ. конф.. – 2016. – С. 156–160.
2. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). 2-ге вид.: Навч. по-сіб. / В. П. Кутішенко. – Київ: Центр учбової літератури, 2010. – 128 с.
3. Теорія стимулювання (Заохочення і покарання дітей) М. І. Пирогова та її розвиток у творчості видатних вітчизняних педагогів / А. Бойко, В. Іноземцев // Педагогічні науки. - 2017. - Вип. 68. - С. 105-112.
4. Титаренко Т. М. Такі різні діти / Т. М. Титаренко. – Харків: КСД, 2016. – 320 с.
5. Чикишева О. В. Психолого-педагогические особенности детей младшего школьного возраста / О. В. Чикишева. // Проблемы и перспективы развития образования: материалы II Междунар. науч. конф, г. Пермь. – 2012. – С. 90–92.